ONA TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH ORQALI O‘QUVCHILARNING NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH

Jo‘rayeva Nigora Alisher qizi
Zarbdor tuman 2-son texnikumi
egamqulovhusniddin5@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada kasb-hunar texnikumlarida ona tili darslarini tashkil etishning o‘ziga xos xususiyatlari, interfaol metodlardan foydalanishning pedagogik ahamiyati va ularni amaliyotga tatbiq etish yo‘llari yoritilgan. Muallif texnikum o‘quvchilarining kasbiy yo‘nalishga ega ekanligini hisobga olgan holda, ona tili darslarida klaster, sinkveyn, bahs-munozara va loyihalar metodidan foydalanish orqali ularning nutq madaniyati, mustaqil fikrlash qobiliyati va kasbiy muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlarini tahlil qiladi.*

Kalit so‘zlar: *interfaol metodlar, ona tili, nutq madaniyati, texnikum, kasbiy muloqot, klaster, sinkveyn, loyihalar metodi.*

Аннотация. *В данной статье освещены особенности организации уроков родного языка в профессиональных техникумах, педагогическое значение использования интерактивных методов и пути их практического применения. С учётом профессиональной направленности учащихся техникума автор анализирует возможности развития культуры речи, навыков самостоятельного мышления и профессионального общения посредством методов кластера, синквейна, дискуссии и проектов на уроках родного языка.*

Ключевые слова: *интерактивные методы, родной язык, культура речи, техникум, профессиональное общение, кластер, синквейн, метод проектов.*

Abstract. *This article highlights the specific features of organizing native language lessons in vocational colleges, the pedagogical significance of interactive methods, and the ways of their practical application. Considering the professional orientation of vocational college students, the author analyzes the possibilities of developing speech culture, independent thinking skills, and*

professional communication competence through cluster, syncwine, discussion, and project-based methods in native language lessons.

Keywords: *interactive methods, native language, speech culture, vocational college, professional communication, cluster method, syncwine, project method.*

Kirish.

Kasb-hunar texnikumlarida ta’lim jarayonini tashkil etishning o‘ziga xos xususiyati shundaki, o‘quvchilar bir vaqtning o‘zida ham umumta’lim, ham kasbiy fanlarni o‘zlashtirib boradilar. Shu bois ona tili fanini o‘qitishda faqat nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, o‘quvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatida zarur bo‘ladigan nutq madaniyati, og‘zaki va yozma muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi.

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, texnikum o‘quvchilarining katta qismi ona tili faniga nisbatan yetarli qiziqish bildirmaydi, chunki ular ushbu fanni o‘zlarining kelajakdagi kasbiy mashg‘ulotlari bilan bevosita bog‘liq deb hisoblamaydilar. Bunday holatning oldini olish, o‘quvchilarda faniga nisbatan ijobiy motivatsiyani shakllantirish uchun an’anaviy o‘qitish usullaridan tashqari, zamonaviy interfaol metodlardan foydalanish talab etiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi — kasb-hunar texnikumlarida ona tili darslarida interfaol metodlarni qo‘llashning nazariy-metodik asoslarini yoritish hamda ularni amaliyotga tatbiq etish bo‘yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism. Tadqiqot jarayonida pedagogik-metodik adabiyotlar tahlil qilindi, texnikum sharoitida ona tili darslarini kuzatish va o‘qituvchilar tajribasini umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

1. Interfaol metodlarning nazariy-pedagogik asoslari

Interfaol ta’lim — bu o‘quvchining bilim olish jarayonida faol ishtirok etishiga, o‘qituvchi va o‘quvchi, shuningdek o‘quvchilarning o‘zaro hamkorligiga asoslangan ta’lim tizimidir. An’anaviy tushuntirish-tayyor bilim berish usulidan farqli o‘laroq, interfaol metodlar o‘quvchini bilimni mustaqil izlab topish, tahlil qilish va amaliyotda qo‘llash jarayoniga jalb etadi.

Ona tili darslarida qo‘llaniladigan interfaol metodlar orasida klaster (tushunchalarni tarmoqlash), sinkveyn (besh qatorli she’riy shakl orqali fikrni qisqa ifodalash), bahs-munozara, “insert” texnikasi, rolli o‘yinlar va loyihalar metodi alohida o‘rin tutadi. Ushbu metodlarning har biri o‘quvchida mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, xulosa chiqarish va o‘z fikrini og‘zaki hamda yozma shaklda erkin ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik-psixologik nuqtai nazardan interfaol metodlarning samaradorligi shu bilan izohlanadiki, ular o‘quvchining bir nechta idrok kanallarini (ko‘rish, eshitish, muloqot orqali qabul qilish) bir vaqtda faollashtiradi. Bu esa bilimning uzoq muddatli xotirada mustahkam saqlanishiga, shuningdek olingan bilimni yangi vaziyatlarda qo‘llay olish ko‘nikmasining shakllanishiga xizmat qiladi. Konstruktivistik ta’lim nazariyasiga ko‘ra, o‘quvchi bilimni tayyor holda qabul qiluvchi emas, balki uni faol ravishda quruvchi shaxs sifatida qaraladi — bu tamoyil interfaol metodlarning nazariy poydevorini tashkil etadi.

Xorijiy va mahalliy pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlar qo‘llanilgan darslarda o‘quvchilarning fanga bo‘lgan qiziqishi va faolligi an’anaviy usulda o‘tilgan darslarga nisbatan ancha yuqori bo‘ladi. Bu, ayniqsa, texnikum kabi kasbiy yo‘naltirilgan ta’lim muassasalarida muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bunday muassasalarda o‘quvchilarning nazariy fanlarga bo‘lgan motivatsiyasi ko‘pincha kasbiy fanlarga qaraganda pastroq bo‘ladi.

2. Texnikum sharoitida ona tili darslarini tashkil etish xususiyatlari

Texnikum o‘quvchilari, odatda, 15–18 yosh oralig‘ida bo‘lib, ularning fikrlash tarzi kasbiy yo‘nalishga moyil bo‘ladi. Shu sababli ona tili darslarida matn va topshiriqlarni tanlashda o‘quvchilarning egallayotgan kasbi bilan bog‘liq mavzularni qamrab olish samarali natija beradi. Masalan, tikuvchilik, qurilish, oshpazlik yoki boshqa kasb yo‘nalishlariga oid matnlar, texnik atamalar ustida ishlash o‘quvchida faniga nisbatan qiziqishni oshiradi.

Shuningdek, kasbiy hujjatlar (ariza, tushuntirish xati, buyurtma varaqasi, texnologik jarayon tavsifi) bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish ham ona tili darsining tarkibiy qismiga aylanishi lozim, chunki bu ko‘nikmalar o‘quvchining kelajakdagi mehnat faoliyatida bevosita zarur bo‘ladi.

Bundan tashqari, texnikum sharoitida ona tili darslari ko‘pincha haftada 1–2 soatga cheklangan bo‘lib, bu vaqt hajmi ichida ham nazariy, ham amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish o‘qituvchidan mavzularni oqilona rejalashtirish va har bir daqiqadan samarali foydalanishni talab qiladi. Shu bois interfaol metodlarni tanlashda ularning vaqt sarfi jihatidan ixchamligi va aniq natijaga qaratilganligi muhim mezon hisoblanadi.

3. Interfaol metodlarni qo‘llash bo‘yicha amaliy tavsiyalar

Dars jarayonida klaster metodidan mavzuga oid tushunchalarni tizimlashtirish uchun, sinkveyn metodidan esa o‘rganilgan mavzu yuzasidan o‘quvchining shaxsiy munosabatini ifodalashi uchun foydalanish tavsiya etiladi. Bahs-munozara metodini tashkil etishda o‘quvchilar kichik guruhlarga bo‘linib,

berilgan mavzu (masalan, kasb tanlash, mehnat odobi, muloqot madaniyati) yuzasidan dalillar bilan o‘z fikrini himoya qilishga o‘rgatiladi.

Loyihalar metodi asosida o‘quvchilarga o‘z kasb-hunariga oid taqdimot, buklet yoki qisqa videoролик tayyorlash, so‘ngra uni ona tilida taqdim etish topshirig‘i berilishi mumkin. Bu usul nafaqat nutq madaniyatini, balki o‘quvchining kasbiy o‘zini namoyon qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, dars davomida turli interfaol metodlarning uyg‘unlashtirilgan holda qo‘llanilishi o‘quvchilarning fanga bo‘lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi.

“Insert” texnikasi matn bilan ishlash jarayonida o‘quvchiga matnni belgilar (“bilaman”, “yangi ma’lumot”, “shubhali”, “tushunmadim”) yordamida tahlil qilish imkonini beradi. Bu usul, ayniqsa, kasbiy-texnik matnlar (foydalanish yo‘riqnomalari, texnologik tavsiflar) ustida ishlashda o‘quvchining mustaqil tushunish va tanqidiy tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Rolli o‘yinlar metodi esa o‘quvchiga xayoliy kasbiy vaziyatda (masalan, mijoz bilan muloqot, hamkasb bilan bahs) muayyan rolni o‘ynash orqali amaliy nutq tajribasi orttirish imkonini yaratadi.

4. Interfaol metodlar samaradorligini baholash mezonlari

Interfaol metodlarning samaradorligini baholashda faqat o‘quvchining nazariy bilim darajasi emas, balki uning og‘zaki nutqi ravonligi, fikrni izchil bayon eta olishi, munozarada dalillar keltira olishi va kasbiy-texnik atamalardan to‘g‘ri foydalana olishi kabi mezonlar hisobga olinishi lozim. Bunday baholash tizimi o‘qituvchiga har bir o‘quvchining individual rivojlanish dinamikasini kuzatish imkonini beradi.

Shuningdek, dars yakunida qisqa refleksiya (“bugungi darsdan nima o‘rgandim”, “qaysi topshiriq qiyin bo‘ldi”) o‘tkazish orqali o‘quvchining o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmasini rivojlantirish, o‘qituvchiga esa qo‘llanilgan metodning samaradorligi haqida qimmatli fikr-mulohaza olish imkonini yaratadi. Muntazam ravishda to‘plangan bunday ma’lumotlar asosida o‘qituvchi keyingi darslarni rejalashtirishda metodlarni moslashtirib borishi mumkin.

Amaliyotdan olingan kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlarni tizimli tarzda qo‘llash natijasida o‘quvchilarning yozma ishlaridagi mantiqiy izchillik, og‘zaki javoblaridagi ravonlik va kasbiy-texnik atamalardan to‘g‘ri foydalanish darajasi bir o‘quv yili davomida sezilarli darajada yaxshilanadi. Bu esa ularning nafaqat ona tili fani bo‘yicha, balki boshqa kasbiy fanlarni o‘zlashtirishda ham ijobiy natijaga erishishlariga zamin yaratadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, kasb-hunar texnikumlarida ona tili darslarida interfaol metodlarni izchil va tizimli tarzda qo‘llash o‘quvchilarning nutq madaniyatini, mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatini, shuningdek kasbiy muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

O‘qituvchilarga tavsiya etiladiki, dars mavzusini rejalashtirishda o‘quvchilarning kasbiy yo‘nalishini hisobga olgan holda interfaol metodlarni tanlash, ularni an’anaviy usullar bilan uyg‘unlikda qo‘llash maqsadga muvofiqdir. Bu, o‘z navbatida, bitiruvchilarning nafaqat malakali mutaxassis, balki savodli va nutq madaniyatiga ega shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Kelgusida ushbu yo‘nalishdagi tadqiqotlarni kasbiy-texnik lug‘at boyligini oshirishga qaratilgan maxsus mashqlar tizimini ishlab chiqish, shuningdek turli kasb yo‘nalishlari (qurilish, oshpazlik, tikuvchilik va boshqalar) uchun ixtisoslashtirilgan o‘quv-metodik materiallar yaratish yo‘nalishida davom ettirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. – 464 b.

3. Yo‘ldoshev J.G‘. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019. – 256 b.

4. Tojiyev Y., Usmonova M. Interfaol ta’lim metodlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 184 b.

5. Bo‘ronova D. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Ma’naviyat, 2018. – 212 b.

6. Xasanboyeva O. va boshq. Kasbiy ta’limda til o‘qitishning zamonaviy yondashuvlari // Pedagogik mahorat jurnali. – 2022. – №3. – B. 45–51.